

HALİDE EDİB ADIVAR

TÜRKİYE'DE ŞARK-GARP VE AMERİKAN TESİRLERİ

♥
CAN

DENEME

Halide Edib Adıvar
TÜRKİYE'DE ŞARK-GARP
VE AMERİKAN TESİRLERİ

Can Yayınları: 1821
Türk Edebiyatı: 535

© Halide Edib Adıvar eserleri hak sahipleri, 2009
© Can Sanat Yayınları Ltd. Şti., 2009

Türkçe 1. basım: 1955
Can Yayınları'nda 1. basım: Mayıs 2009

Yayına Hazırlayanlar: Mehmet Kalpaklı - Nuri Aksu

Kapak Tasarımı: Erkal Yavi
Kapak Düzeni: Semih Özcan
Dizgi: Gelengül Çakır
Düzeltili: Fulya Tükel

Kapak Baskı: Çetin Ofset
İç Baskı ve Cilt: Özal Matbaası

ISBN 978-975-07-1065-0

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No. 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 - 252 59 88 - 252 59 89 Fax: 252 72 33
<http://www.canyayinlari.com>
e-posta: yayinevi@canyayinlari.com

Halide Edib Adıvar
TÜRKİYE'DE ŞARK-GARP
VE AMERİKAN TESİRLERİ

DENEME

CAN YAYINLARI

**HALİDE EDİB ADIVAR'IN
CAN YAYINLARI'NDAKİ
ÖTEKİ KİTAPLARI**

VURUN KAHPEYE / roman
ATEŞTEN GÖMLEK / roman
HANDAN / roman
SİNEKLİ BAKKAL / roman
TÜRK'ÜN ATEŞLE İMTİHANI / anı
SON ESERİ / roman
YOLPALAS CİNAYETİ / roman
MOR SALKIMLI EV / anı
TATARCİK / roman

Halide Edib Adivar, 1884'te İstanbul'da doğdu. Üsküdar'daki Amerikan Kız Koleji'nde okudu. 1908'de gazetelere yazmaya başladığı kadın haklarıyla ilgili yazılardan ötürü gericilerin düşmanlığını kazandı. 31 Mart Ayaklanması'nda bir süre için Mısır'a kaçmak zorunda kaldı. 1909'dan sonra eğitim alanında görev alarak öğretmenlik, müfettişlik yaptı. Balkan Savaşı yıllarında hastanelerde çalıştı. 1919'da Sultanahmet Meydanı'nda, İzmir'in işgalini protesto mitinginde etkili bir konuşma yaptı. 1920'de Anadolu'ya kaçarak Kurtuluş Savaşı'na katıldı. Kendisine önce onbaşı, sonra üstçavuş rütbesi verildi. Savaşı izleyen yıllarda Cumhuriyet Halk Fırkası ile siyasal görüş ayrılığına düştü. 1917'de evlendiği ikinci kocası Adnan Adivar ile birlikte Türkiye'den ayrıldı. 1939'a kadar dış ülkelerde yaşadı. O yıllarda konferanslar vermek üzere Amerika'ya ve Mahatma Gandhi tarafından Hindistan'a çağrıldı. 1939'da İstanbul'a dönen Adivar 1940'ta İstanbul Üniversitesi'nde İngiliz Filolojisi Kürsüsü başkanı oldu, 1950'de Demokrat Parti listesinden bağımsız milletvekili seçildi. 1954'te istifa ederek evine çekildi ve 1964'te öldü.

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar	8
Sunuş (M. Kalpaklı).....	9
Önsöz.....	15
1. Garp Medeniyeti Hakkında.....	18
2. Osmanlı Türkleri'nde Devlet Tesisine Giriş.....	25
3. Devlet Tesisinde Takip Ettikleri Yol	34
4. Devlet Esaslarımıza Toplu Bakış.....	48
5. İnhitat	62
6. Teceddüt Devri.....	85
7. Duraklama	98
8. İttihad ve Terakki.....	114
9. Birinci Cihan Harbi.....	143
10. Cumhuriyete Doğru-Mütareke.....	158
11. Büyük Millet Meclisi Hükümeti.....	176
12. Lozan Konferansı	190
13. Cumhuriyet İnkılâplarını Hazırlayan Zihniyet	195
14. Medeni Kanun ve Laisizm.....	209
15. Laisizm	215
16. Latin Harfleri ve Dil İnkılâbı	219
17. Kadın ve Türk Kadını.....	232
18. İki Zihniyetin Geçmişi ve Geleceği Hakkında	257
19. Amerika ve Biz.....	272
20. Biz ve Amerika.....	292
21. Toplu Bakış.....	319
Sonsöz.....	348
Tavsiye Edilen Kitaplar.....	350
Kitabı Yayına Hazırlayanların Yararlandığı Kaynaklar..	352

KISALTMALAR

Bkz.	: Bakınız.
Fr.	: Fransızca.
İng.	: İngilizce.
M.Ö.	: Milattan önce.
M.S.	: Milattan sonra.
Y.n.	: Yazarın notu.

SUNUŞ

1955 yılında yayımlanan *Türkiye’de Şark-Garp ve Amerikan Tesirleri* kitabını oluşturan yazılar Halide Edib’in, 1930’da yayımlanan *Turkey Faces West* (Türkiye Garba Bakıyor) ile 1935’te yayımlanan *Conflict of East and West in Turkey* (Türkiye’de Şark ve Garp Mücadelesi) kitaplarındaki yazılara dayanmaktadır. Yazar, anılarını yayımlarken, *Mor Salkımlı Ev* ve *Türkün Ateşle İmtihanı*’nda yaptığı gibi, metinleri aynen çevirmemiş, pek çok ekleme, çıkarma ve değiştirmeler yapmıştır. Kitapta yer alan yazılar önce *Yeni İstanbul* gazetesinde (7 Ekim-29 Aralık 1954 tarihleri arasında) yayımlanmıştır.

Türkiye’deki doğu-batı sorununun tarihsel kökenleriyle ve çok yönlü olarak ele alındığı bu eser, Halide Edib’in düne, bugüne ve yarına ışık tutan görüşlerini yansıtıyor. Yazar, kolayca unutmaya alışkanlığında olduğumuz geçmişimizi, ana hatlarıyla ve eşsiz yorumlarıyla bir roman üslubunda anlatmaktadır.

Eserin ilk yayımından çok uzun yıllar sonra yapılan bu baskısını hazırlarken günümüz okuru için anlaşılması güç görünen kelimeler için sayfa altlarına notlar koyduk ve eklemelerimizi köşeli parantez içinde gösterdik. Bu yolla, hem Halide Edib’in özgün dili ve üslubu korunmuş, hem de metin günümüz okuru için okunabilir hale gelmiştir.

Mehmet Kalpaklı

-Rauf Orbay'a-

“Cemiyet hakiki bir kontrattır.¹ Fakat Devlet, her hangi anlaşmaya bağlı bir şirket telâkki edilemez.² Geçici bir alâka ile başlanıp ortakların arzuları ile feshedilemez...³ Bu, bütün ilimlerde ortaklık, bütün sanatlarda ortaklık, bütün fazilet ve tekâmülde⁴ ortaklıktır. Böyle bir ortaklık, nesiller boyunca elde edilemeyeceği için, sadece yaşayanlar arasında hüküm süren bir ortaklık olamaz. Bu, yaşayanlar ile ölmüşler ve istikbalde⁵ doğacaklar arasında tesis edilebilen⁶ bir ortaklıktır.”

Edmund Burke⁷

¹ Anlaşmadır.

² Düşünülemez.

³ Ortadan kaldırılamaz.

⁴ Erdem ve gelişmede.

⁵ Gelecekte.

⁶ Kurulabilen.

⁷ Edmund Burke (1729-1797): İngiliz muhafazakâr siyasetçi ve düşünür.

ÖNSÖZ

Bu esere başlayalı on beş yıldan fazla olmuştur. Eserin fikri âmilleri¹ arasında, Edmund Burke'ün cemiyet,² millet, devlet hakkındaki bütün zaman için cari olacak kanaatine³ inancım başta gelir. Ondan sonraki saiklerin,⁴ kafamda en derin izler bırakmış olanlarını kısaca şöyle ifade edebilirim: Evvelâ, şahsi temas ve tecrübe, ta çocukluk günlerinden beri, memleketin geçirdiği iyi ve kötü günlerin uyandırdığı düşünceler, her sınıf halkla yakın ve şahsi temas, nihayet ömrümün, imkânın ve zamanın yettiği derecede, tarihîmizin ve milli hayatımızın her cephesiyle alâkalı eserleri okumak merakımdır.

Fakat, bütün bunlar bu eseri yazmak için kâfi⁵ değildir. Aynı derecede kuvvetli saikler arasında, bir taraftan Garp'ta geçen uzun yıllar zarfındaki müşahede⁶ ve okumak vardır. Buna ilâve olarak, Garp'ın en genç ve belki en canlı tesellisi olan Amerika'nın muhtelif⁷ üniversitelerinde yalnız kürsüden değil, yuvarlak masalarda da münevver⁸ gençliği ve yetişkin kafaları ile temasını söylemek

¹ Etkenleri.

² Toplum.

³ Geçerli olacak düşüncesine.

⁴ Etkenlerin.

⁵ Yeterli.

⁶ Gözlem.

⁷ Çeşitli

⁸ Aydın.

isterim. Bu temaslar, genç Garp'ta, muhtelif cinsin ve yetişmenin mahsulü¹ bölgeler halkı ile konuşmak, saatlerce münakaşalarını² dinlemek fırsatını da vermiştir. Bu tecrübe beni, "Türkiye Garp'a Bakıyor"³ adlı eserimi yazmaya sevk etmişti.

Yine aynı derecede bir saik de hiç şüphesiz aynı vaziyette, Hindistan'da her nevi din ve kültüre dayanan insanları yakından tanımak fırsatını vermiştir. Bu ikinci tecrübe de, "Türkiye'de Şark ve Garp Mücadelesi"⁴ adlı eserimin yer yer ve kısa bir şekilde mevzuunu teşkil etmişti.⁵

Bunların İngilizcesini okuyan, her bakımdan memleketimizin daima iftihar edeceği dostumuz muhterem Rauf Orbay,⁶ bunları Türkçe olarak yazmanın, Türk gençliğine karşı bir vatan borcu olduğunu söylemişti. İşte bundan dolayı, on beş yılı geçen bir zamandan beri, vakit buldukça bu eserin üzerinde durmaktayım. Çünkü bu eser, zikredilen İngilizce kitaplardan bazı parçalar almakla beraber, tercüme değildir. Baştanbaşa yeni bir terkip⁷ içinde yazılmıştır. Fakat evvelâ, on küsur yıl süren Üniversite'deki İngiliz Edebiyatı Şubesi'ni⁸ tesis etmek vazifesi, sonra dört sene süren teşrii⁹ hayat, bana ancak kitabın yarısını yazmaya imkân vermişti. Fakat, eserin gecikmesinden ve hayli tadilât¹⁰ yapmak mecburiyetinden şikâyet edecek değilim. Bilâkis...¹¹ Çünkü, Üniversite'nin yarının sahibi genç kafalarıyla ve Meclis'te, muhtelif meslek ve

¹ Ürünü.

² Tartışmalarını.

³ *Turkey Faces West*, New Haven-Yale University Press, 1930.

⁴ *Conflict of East and West in Turkey*, Delhi: Maktaba Jamia Millia İslâmia, 1935.

⁵ Konusunu oluşturmuştu.

⁶ Rauf Orbay (1881-1964): Türk asker ve siyaset adamı.

⁷ Sentez.

⁸ İstanbul Üniversitesi'ndeki İngiliz Edebiyatı Bölümü.

⁹ Yasamaya ilişkin. Burada Halide Edib, 1950-1954 yılları arasındaki bağımsız milletvekilliğini kastediyor.

¹⁰ Değişiklik.

¹¹ Aksine.

bölgelerden gelen vatandaşlarımla yakın temas, kendi dünyamıza zaman zaman yepyeni pencerelerden bakmak fırsatını bana vermişti.

Bugün okuyuculara arz edilen bu eser, dünden bugüne, bugünden yarına giden dünyamıza taallük ettiği¹ için, bunu TAMAM OLARAK yazmak tabii hiçbir fert² için mümkün değildir. İyi veya kötü, herhalde bugünkünden farklı olması muhakkak³ olan bir istikbale⁴ doğru, bütün dünya ile beraber Türkiyemiz de gitmektedir. Bugün, birbiriyle çatışan cereyanın⁵ hangilerinin yarın bir terkip haline geleceğini tahmin, hemen hemen imkânsızdır.

Bu eser sadece, yarım asrı geçen bir müddet zarfında, geçmiş ve gelecekleri de göz önünde tutarak tarih zihniyeti ile onlara bir bakıştan ibarettir.

Osmanlı Devri'ne ait kısımları okumak zahmetine katılan Profesör Cavit Baysun'un⁶ kıymetli mütalâalarına⁷ teşekkür ederek önsözü bitiriyorum.

Halide EDİB

¹ İlişkin olduğu.

² Birey.

³ Kesin.

⁴ Geleceğe.

⁵ Akımın.

⁶ Prof. M. Cavit Baysun (1869-1968): İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü Profesörü.

⁷ Düşüncelerine.

GARP MEDENİYETİ HAKKINDA

Garp medeniyetinin ana esaslarını kuran siyasi, fikri ve harsi¹ ilerlemelerinin klâsik kılavuzları telâkki edilenlerin² büyük bir kısmı Türkiye toprakları üzerinde yetişti. Fakat, bugün Garp medeniyeti dediğimiz zaman, bu mefhumun muhtelif tefsirlere³ uğradığını, çeyrek asra yakın bir devirde iki başlı bir kudret⁴ olarak karşımıza çıktığını görürüz.

Bu iki zıt başın birinin alnında “beraberlik”, ötekinin alnında “bir örneklik” yazılıdır. Siyasi bakımdan bu ayrılık, birçok Garp mütefekkirlerini⁵ bu medeniyetin iki yüzü hakkında ciltler dolusu kitap yazmaya, tefsirler yürütmeye sevk etmişti.⁶ Kanaatleri⁷ ne olursa olsun, bütün Garp mütefekkirleri, Garp medeniyetinin bir tarafı “beraberlik”, öbür tarafı “bir örneklik” ifade eden bir dönümde olduğunu ve bu yollardan birini seçmek mecburiyeti ile Garp’ın karşılaştığını idrâk etmişlerdir.⁸

¹ Kültürel.

² Sayılanların.

³ Kavramın çeşitli yorumlara.

⁴ Güç.

⁵ Düşünürlerini.

⁶ Yönelmişti.

⁷ Düşünceleri.

⁸ Anlamışlardır.

“Bir örneklik” yoluna bütün dünyayı zorla sürüklemeye çalışan taraf, ferde hiçbir hürriyet bırakmayan totaliter rejimlerdir. Müfrit¹ sağ veya sol diye birbirinin düşmanı olarak tanıdığımız bu rejimler, ideolojilerine âdeta yeni bir din taassubu² ile sarılmış, kendilerine uymayanları, memleket içinde veya dışında imha yolunu tutmak istemişlerdir.

Bunun karşısındaki “beraberlik” yolunun umdesi³ ise, siyasi, ilmi, içtimai nizamı⁴ bozmamak şartıyla, ferdin her sahada hürriyetini tanımaktır. Şimdi bu iki zihniyetin tarihteki yürüyüşlerini, yahut zamâna göre birinin veya ötekinin hâkim oluşunu gözden geçirelim:

Bizim on dokuzuncu asırda iltihak ettiğimiz⁵ Garp medeniyeti şöyle tasvir edilebilir:⁶ A. Toynbee,⁷ insanîyetin sekiz yüz bin senelik, medeniyetin ise beş bin senelik olduğunu ileri sürüyor. Beş bin yıldan daha çok yaşlı medeniyetlerin olup olmadığını arkeoloji ulemasına⁸ bırakarak, bu beş bin yıl zarfında birçok medeniyetlerin doğmuş, kemale ermiş,⁹ nihayet zeval bulmuş¹⁰ olduğunu pekâlâ iddia edebiliriz.

Fakat, Garp’ı saran son büyük medeniyetin Akdeniz’de, beşiği Yunan ve Roma medeniyeti olduğunda şüphe yoktur. Bu medeniyete karışan, yer yer ona şekil veren iki unsur Hristiyanlık ve Müslümanlıktır. Yunan düşüncesi Hristiyanlığa olduğu kadar İslâmiyet’e de nüfuz etmiş, fikri tekâmülünde mühim¹¹ bir rol oynamıştır.

¹ Aşırı.

² Bağınazlığı.

³ İlkesi.

⁴ Sosyal düzeni.

⁵ Katıldığımız.

⁶ Betimlenebilir.

⁷ Arnold Joseph Toynbee (1889-1975): İngiliz tarihçi. Medeniyet tarihî üzerine yaptığı çalışmalarla tanınır.

⁸ Bilginlerine.

⁹ Olgunlaşmış.

¹⁰ Sona ermiş.

¹¹ Düşünsel gelişmesinde önemli.

Siyasi, yani nizam¹ ve idare sahasında insan münasebetleri² bakımından Garp medeniyetinin karıştığı Müslüman ve Hristiyan milletlerinin hangisinin daha iyi, hangisinin daha kötü bir yol tuttuğunu iddia etmek pek kolay değildir. Çünkü bu, insanın görüş zaviyesine³ göre değişebilir. Fakat, ikisinin de tekâmül⁴ yollarındaki başkalığını kimse inkâr edemez. Müslüman milletler, Ortaçağ, daha doğrusu skolâstik zihniyeti, içlerinde daha uzun müddet muhafaza etmişler ve bunun tesiri ile modern dünyanın ilmi inkişafına⁵ ayak uydurmakta çok gecikmişlerdir. Buna mukabil,⁶ Hristiyan milletleri, iç idarelerinde Müslümanlar'dan daha çok mutaassıp,⁷ fikir meselelerinde daha az müsamahakâr⁸ davranmışlar, hatta kendilerince dine aykırı buldukları ilmi fikirleri taşıyanlara türlü işkenceler etmişler ve onları ateşe bile atmışlardır. Mamefih,⁹ her nevi işkence ve tedhişe¹⁰ göğüs gerecek, hakikat bildikleri fikirler için ateşte yanmayı göze alacak kadar kudretli fertlerin¹¹ sayesinde, skolâstik zihniyetten daha çabuk kurtulmuşlar, nihayet on dokuzuncu asırda kemalينه eren¹² medeniyeti insanîyete mal etmişlerdir.¹³

Garp'ta, bu medeniyetin doğurduğu nizamın kudreti acaba nereden gelir?

İlk göze çarpan nokta, bu medeniyetin tek millete mal edilmemiş olmasıdır. Gerçi İngiliz, Fransız, İtalyan vesaire deyince her birinin fikir, sanat ve ilim sahasında

¹ Düzen.

² İlişkileri.

³ Açısına.

⁴ Gelişme.

⁵ Bilimsel gelişmesine.

⁶ Karşın.

⁷ Tutucu.

⁸ Hoşgörülü.

⁹ Bununla birlikte.

¹⁰ Şiddete.

¹¹ Bireylerin.

¹² Olgunlaşan.

¹³ Kazandırmışlardır.

ortaya attığı, bugün insanîyete mal olmuş fikri ve ilmi bir ilerlemesi vardır. Fakat, bunların milli olan tarafları, sırf kültürlerinin, hususî hayatlarının bazı cephelerinden ibarettir. Buna mukabil, ilim ve fikir bakımından bunların hepsi Garp medeniyeti camiasının birer parçalarıdır ve ancak bu parçaların terkiibinden¹ Garp medeniyetini bir bütün olarak idrak edebiliriz. Demek ki, Garp medeniyetine tam olarak ne İngiliz ne Fransız ne de İtalyan diye bir marka koyabiliriz. Yani bu medeniyete geç olarak iltihak eden bir millet de bunların sadece muakkıbı² değil, Garp medeniyetinin bir parçasıdır. “Bir örneklik” ve topyekûn³ taklit Garp medeniyetinin ruhunun tamamen zıddı olmak gerektir.⁴ Bu noktayı, bilhassa bu medeniyete geç iltihak etmişler durup düşünmelidirler.

Garp medeniyeti eğer hep bu yol üzerinde yürümüş olsaydı, bugün çetin bir mesele, bir muamma⁵ karşısında kalmazdık. Fakat, öyle olmadı. Birinci Dünya Harbi’nden sonra, kısmen mağlubiyetten doğan aşağılık duygusu tesiri altında, kısmen de içtimai⁶ ve siyasi sebepler bazı memleketlerde her ne pahasına olursa olsun, kendini göstermek insiyakını⁷ kabarttı. Bu insiyaktan istifade etmek isteyen, ihtirasları hudutsuz⁸ birtakım diktatör namzetleri⁹ ortaya çıktı, bunlar da, memleketlerinin hayrına çalıştıklarına inanan kuvvetli bir grubu arkalarından sürüklediler. Nazi ve Faşist idareleri, yurt içinde nizam ve sulha ancak tek diktatör ve tek siyasi teşekkül¹⁰ ile gidileceğine inanan zümreler¹¹ yarattı. Bunların kurdukları nizam, iyi

¹ Birleşmesinden.

² Takipçisi.

³ Tamamen.

⁴ Olmalıdır.

⁵ Bilmece.

⁶ Toplumsal.

⁷ İçgüdüsünü.

⁸ Hırsları sınırsız.

⁹ Adayları.

¹⁰ Oluşum.

¹¹ Topluluklar.

veya kötü, herhalde “bir örneklik” idealine dayandı. Fakat, bu ihtiras ve kudret insiyakı memleketlerine münhasır¹ kalmadı, komşularını da aynı nizamla sürüklemek ve etraflarındaki memleketleri kendi memleketlerinin birer ülkesi, birer vilayeti haline sokmak istediler.

İşin garip tarafı, Nazilerin tehcir² ve imhaya çalıştıkları ve en çok nefret ettikleri Museviler olduğu halde, onların Tevrat’ındaki “Allahın seçtiği millet” nazariyesi³ gibi, hem muzır⁴ hem de gülünç sayılabilecek köhne⁵ bir nazariyeyi kendilerine mal ettiler. Böyle bir nazariyeyi müessir⁶ kılabilmek için, diktatörlerine âdeta bir ilâh mevkii⁷ vermek icap etti. Tabii bu nazariyeyi bütün bir millete aşılatabilmek için, ilk mektepten üniversiteye kadar tarih tedrisatını,⁸ kendi fikirlerini teyit edebilecek şekilde tahrif ettiler.⁹ Almanya gibi lâboratuvarları, teknik mekanizması dünyanın en ileri derecesinde işleyen bir memlekette nazari¹⁰ ilimler, iptidai¹¹ ve geri bir “bir örneklik” şeklini almaya başladı. Rejimin verdiği örneklerden en küçük inhiraf,¹² rejimi en hafif bir şekilde tenkit,¹³ sadece vatana hıyanet değil, aynı zamanda küfür telâkki edildi ve bu mekteplerin yetiştirdiği çocuklar, babalarının ağzından dahi böyle bir tenkit işittikleri zaman, derhal babalarını jurnal etmeyi bir vatan hizmeti telâkki ettiler.¹⁴ Bu zihniyet artık Garp medeniyetini bir kıta üs-

¹ Özgü.

² Göç ettirme.

³ Teorisi.

⁴ Zararlı.

⁵ Eskimiş.

⁶ Etkili.

⁷ Tanrı konumu.

⁸ Öğretimini.

⁹ Kendi düşüncelerini doğrulayacak şekilde bozdular.

¹⁰ Teorik.

¹¹ İlkel.

¹² Sapma.

¹³ Eleştiri.

¹⁴ Saydılar.

tünde, bütün milletlerin kendilerine göre tatbik ettikleri,¹ fikir bakımından müşterek,² fakat hayat, kültür ve idare bakımından başkalık gösteren bir medeniyet olmaktan çıkarmıştı. “Bir örneklik” ideolojisi artık birer “izm” ile biten, şu veya bu milletin kendine olduğu kadar dünyaya da tatbik etmek istediği bir şey olmuştu.

Garp medeniyetine “bir örneklik” ideolojisi sadece Avrupa’da girmiş değildir. “Komünizm” de totaliter³ bir nizama, bir diktatör veya diktatör zümresinin tatbik⁴ çalıştığı bir nevi “bir örneklik” umdesidir.⁵ İster sağ, ister sol, birbirinin can düşmanı olmalarına rağmen, bunların ikisi de hakikî Garp medeniyetine, yani ferdin hürriyetini nizam dairesinde tanıyan, insana ve mânevi fikirlere kıymet verenlere karşı aynı şiddetle muarız⁶ ve düşmanlardır.

Bugünkü insanîyetin en büyük meselesi şudur: Sağ veya sol her hangi “bir örneklik” salgınına karşı, bütün dünyayı hâkimiyeti altına almak isteyen zihniyete karşı mücadele etmek. Çünkü böyle bir zihniyet nerede olursa olsun mekanik vasıtalarla insanları birer “robot” şekline çevirebilecek, bütün mânevi kıymetleri ortadan kaldırmaya çalışacak, yani her fert, yaşayabilmek için tek bir teşkilâtın veya ilâhi mevki verilen bir diktatörün emirlerini körü körüne ifa etmek⁷ mecburiyeti tehlikesine maruz kalacaktır.

Yukarıda ismi geçen rejimlerin insan ahlâkı üzerindeki tesirlerini anlamak için, bunların kendilerine uymayan ferde veya topluluklara nasıl Ortaçağvari işkence yaptıklarını tasvir eden⁸ eserleri okumak kifayet eder.⁹

¹ Uyguladıkları.

² Ortak.

³ Baskıcı.

⁴ Uygulamaya.

⁵ İlkesidir.

⁶ Karşı.

⁷ Yerine getirmek.

⁸ Betimleyen.

⁹ Yeterli olur.

HALİDE EDİB ADIVAR

TÜRKİYE'DE ŞARK-GARP VE AMERİKAN TESİRLERİ

DENEME

Bugünkü insanîyetin en büyük meselesi şudur: Sağ veya sol herhangi "bir örneklilik" salgınına karşı, bütün dünyayı hâkimiyeti altına almak isteyen zihniyete karşı mücadele etmek. Çünkü böyle bir zihniyet nerede olursa olsun mekanik vasıtalarla insanları birer "robot" şekline çevirebilecek, bütün mânevi kıymetleri ortadan kaldırmaya çalışacak, yani her fert, yaşayabilmek için tek bir teşkilâtın veya ilâhi mevki verilen bir diktatörün emirlerini körü körüne ifa etmek mecburiyeti tehlikesine maruz kalacaktır.

Halide Edib Adıvar'ın bu kitabını, yaklaşık altmış yıl aradan sonra yeniden yayınlıyoruz. Yazarın ilk kez İngilizce'de çıkan *Türkiye Garba Bakıyor* ve *Türkiye'de Şark-Garp Mücadelesi* kitaplarının bir bileşkesi *Türkiye'de Şark-Garp ve Amerikan Tesirleri*. Adıvar, bugün de öncelikli tartışma konuları olmaya devam eden sağ-sol, Doğu-Batı, Müslümanlık-Hıristiyanlık gibi sorunlara özgün yorumlar getiriyor ve Türkiye'nin politik konumu/konumları üzerinde duruyor. Büyük ses getireceğini düşündüğümüz bir kitap.

KAPAKTAKİ FOTOĞRAF: HALİDE EDİB ADIVAR

ISBN 978-975-07-1065-0

9 789750 710650

<http://www.canyayinlari.com>